

de Eilandspolder

ook wel Schermereiland genoemd

De Eilandspolder, ook wel ‘Ouweland’ genoemd, was tot in de 17e eeuw geheel omgeven door zout water, door de Purmer en Beemster, die elk afzonderlijk lange tijd een open verbinding met de Zuiderzee hadden, en de Schermeer. Nevenstaande belastingkaart uit 1607, naar een origineel van Langendijk uit 1603, laat zien dat van ‘eiland’ (in rood) nauwelijks nog sprake kon zijn. Hier was echt niet veel meer nodig om de landmassa tussen rechtsboven de Beemster (met kompasroos), links daaronder de Schermeer en rechts daarvan de Starnmeer weg te vagen. Binnen de Eilandspolder bevond zich nog de steeds groter wordende Grafter- en Noordeindermeer. Dit alles is intussen ingepolderd op het verlengde van de Schermeer links na, dat – buitengedijkt – als Alkmaarder-/ Uitgeestermeer bleef bestaan. Het gebied bestaat te-

genwoordig voor 100% uit weidegebied. Buiten belangrijke stadjes als De Rijp en Graft vinden we nog Grootschermer, Schermerhorn en Noordeinde in de Eilandspolder, allemaal aan de rand van de Eilandspolder. Driehuizen is al voor de droogmaking van de Schermer ontstaan, maar groeide door de huisjes van de bedijkers en molenaars. Het huidige landschap van de Eilandspolder wijkt waarschijnlijk niet veel af van dat in de 17e eeuw.

De Eilandspolder heeft veel te lijden gehad van de omringende droogmakerijen. De polderbesturen waren zo machtig dat de bewoners weinig konden uitrichten tegen het onbeheerst uitslaan van

- ▲ Belastingkaart van de Schermerboezem met de basis in rood voor wat later de Eilandspolder zal worden
- ◀ Fragment kaart van Noord-Holland (1575) door Joost Jansz Beeldsnijder

water uit de polders in de ringvaart, wat aansluitend tot grote wateroverlast leidde op de toch al niet hoog gelegen landerijen op het oude land. Vooral de eerste decennia van de 17e eeuw, toen bijvoorbeeld de Beemster drooggemaakt werd, moest men nog ervaren wat het voor het omringende land betekende als de polder zo nodig droge voeten wilde houden. Hierboven een detail uit de kaart uit 1635 van de zojuist drooggemaakte Schermer. Hierop licht de Eilandspolder, of zoals het hier genoemd wordt: 't Schermereiland, ingeklemd tussen de beide droogmakerijen. Enkele van de grotere meertjes op het eiland zouden in latere eeuwen nog drooggemaakt worden; het

- ▲ Fragment van de kaart van de droogmakerij van de Schermeer, met 't Schermereiland ofwel de Eilandspolder
- Eilandspolder met het dorp Grootchermer en in de verte de Schermerpolder

Noordeindermeer in 1644, het Sapmeer in 1645 en het Graftermeer in 1845.

Op de foto hieronder is de Eilandspolder te zien vanuit het dorp Grootchermer met op de achtergrond de Schermerpolder. Bij de droogmaking van de Schermer werden naar twee kanten grote afwateringskanalen gegraven, ter compensatie van de waterberging die de Schermeer voor het hoogheemraadschap altijd geweest was. Daar is de Nauernasche vaart nog een voorbeeld van. Dit kwam de Eilandspolder ten goede want het milderde de wateroverlast door de droogmaking van zowel de Schermeer als de Beemster.

Het is bekend dat Leeghwater, naast zijn bouwpaketten voor watermolens, ook kleine poldermolens ([weidemolens](#)) bouwde en verhuurde aan de boeren op het Schermereiland om hun weilanden droog te houden.

De Rijk

Het dorp De Rijk werd eind 13e eeuw gesticht. Het had eeuwen een directe verbinding met de Zuiderzee en kende een grote vissersvloot. Onder de vleugels van Enkhuizen werd er 4 maanden op haring gevist en De Rijk leverde ruim een kwart van de vloot. De verwerking van de haring moest echter in Enkhuizen plaatsvinden. De rest van het jaar beviste de Rijkpenaren de omringende meren. De inpolderingen van Beemster en Schermer sloten De Rijk van zijn levensader af en de welvaart en inwonertal nam af. Toch is er nog veel van de vroegere rijkdom te zien, niet in het minst aan het 17e-eeuwse stadhuis. Na de haringvisserij schakelde De Rijk over op de walvisvangst maar die schepen bereikten het dorp zelf niet. De overige schepen die vroeger vrije uitvaart hadden, moesten nu

via de ringvaarten van Beemster en Purmer naar de zeehaven van Edam varen.

De Rijk eert een belangrijke oud-inwoner in de figuur van Jan Adriaanszoon Leeghwater, de man die zo'n grote rol speelde in de droogmaking van menig meer in Noord-Holland. Hij is weliswaar niet de uitvinder van watermolen en molengang, maar toch beroemd geworden door alle technische verbeteringen die het werk versnelden. Van 1817 tot 1970 was De Rijk een zelfstandige gemeente. Daarna fuseerde ze met het naastgelegen Graft tot de gemeente Graft-De Rijk. In 2015 is die gemeente opgegaan in de gemeente Alkmaar.

- ▲ Het stadhuis van De Rijk
- ◀ De Rijk op een 17e-eeuwse prent, met de kerk

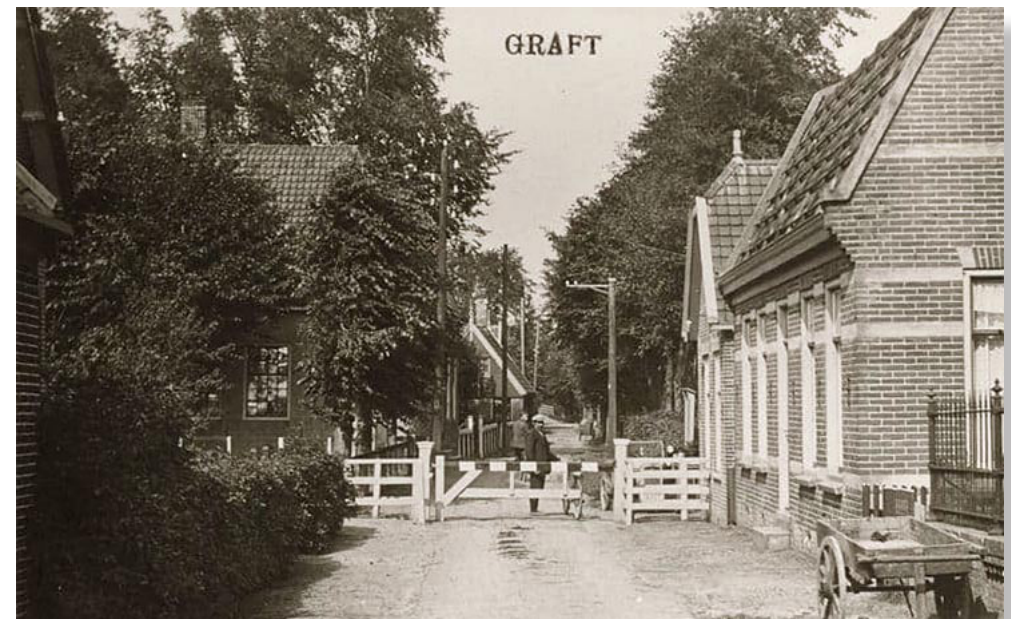
Graft

Het dorp Graft behoort tot de oudste nederzettingen op het voormalige Schermereiland. Als Graft op een andere plek stamt het al van begin 11e eeuw en op de huidige plek van begin 13e eeuw. Ongeveer de helft van de beroepsbevolking verdiende zijn brood op het water, net als De Rijk met haringvangst en walvisvaart. En wie niet op zee zijn brood verdiende, deed dat op de boerderij, in één van de hennepmolens of in de lijnbaan. De vrouwen van de vissers hielden bij afwezigheid van de mannen het boerenbedoeninkje bij.

- ▲ Het Raadhuis van Graft met drie fraaie trapgevels en de kerk die in 1951 is gesloopt wegens geldgebrek voor de restauratie; de zerkenvloer is behouden
- Het Grafter tolhek in de Raadhuisstraat

Graft telt vandaag veel rijksmonumenten, waarvan vooral het in renaissancestijl opgetrokken raadhuis uit 1613 niet te missen is. Ook dat werd bouwvallig maar in 1909 grondig gerestaureerd en in 1982 nog eens opgeknapt.

Van 1812 tot augustus 1970 was Graft een zelfstandige gemeente. Daarna fuseerde het met het naastgelegen De Rijk tot de gemeente Graft-De Rijk, die in 2015 is opgegaan in de gemeente Alkmaar.

Grootschermer

Grootschermer ligt op een van de noord-zuid lopende dijken die de binnenlanden moesten beschermen tegen overstromingen. Deze dijk werd aangelegd in de 13e eeuw. Vroeger bestond het dorp uit twee delen: Zuid-Schermer en Noord-Schermer. In 1811, onder dwang van Napoleon werden de twee dorpen samengevoegd tot Grootschermer. In Zuid-Schermer stond een raadhuis uit 1639 en in Noord-Schermer een veel kleiner rechthuis uit 1652. In 1939 heeft men het veel kleinere rechthuis van Noord-Schermer afgebro-

ken en steen-voor-steen naast dat van Zuid-Schermer weer opgebouwd (zie foto hierboven). Het dorp had al vroeg een kerk, waarschijnlijk al sinds de 14e eeuw. In 1612 stortte deze kerk in en in 1762 pas werd een nieuwe kerk voltooid. Hij staat net als de vorige niet op de dijk, maar aan de andere kant van de sloot, [in het weiland](#), verbonden met een bruggetje. De preekstoel en nog andere oude elementen van de oude kerk zijn in de nieuwe verwerkt. Net als in Graft en De Rijp werd vermeld ging Grootschermer in 1970 over in de gemeente Schermer en in 2015 in Alkmaar.

- ▲ Het stadhuis van Zuid- en Noord-Schermer (tot 1970) stond in Grootschermer
- ◀ De hervormde kerk dateert van 1762; deze situatie vindt u vandaag nog terug

Driehuizen

In 1593 wordt op het Schermereiland aan de rand van de Schermeer het dorpje Driehuizen vermeld, maar ook het jaartal 1564 wordt genoemd. Dat Schermereiland was toen nog een drassige boel en de landbouwers hadden het er niet makkelijk. Alleen in de drogere zomermaanden kon er vee grazen en verder werd er gejaagd en gevist, riet gesneden en turf gestoken.

In Driehuizen streken de arbeiders neer die werkzaam waren aan de voorbereiding voor de inpoldering van de Schermeer, te beginnen met de Buitenmaden. De Schermeer werd drooggemalen door een

kleine molengang bij Schermerhorn en twee grote maalcomplexen van 16 molens. Eén zo'n complex in de buurt van het dorp Ursem in het noorden en één bij het dorp Driehuizen in het zuiden. Deze beide complexen bestonden uit 5 onder-, 5 midden- en 6 bovenmolens, samen een molengang. De arbeiders van het zuidelijkste complex vonden o.a. onderdak in Driehuizen.

Bij Driehuizen werd na de bedijking van de Schermeer een overhaal naar de ringvaart gebouwd om de vrije doorvaart vanuit Graft naar de Schermeer te compenseren.

Na het begin 20e eeuw opdoeken van de watermolens werd de Schermer bemaald door elektrische gemalen waaronder één bij Driehuizen bij het Zuiderpolderhuis, dat in 1958 werd afgebroken. Door de geïsoleerde ligging ontstond in Driehuizen noodgedwongen een zelfvoorzienende samenleving. Na de Tweede Wereldoorlog werd het allengs een forensendorp. Driehuizen maakte deel uit van de gemeente Zuid- en Noord-Schermer, na 1970 werd dat Schermer en vanaf 2015 valt het onder Alkmaar.

- ▲ *Het ziet er wat krampachtig uit: het dorp Driehuizen hokt op de rand van het Schermereiland tegenover de droogmakerij van de Schermeer*
- ◀ *Het kerkje van Driehuizen werd in 1912 door brand verwoest; het huidige kerkje is daarna op dezelfde plek gebouwd*